

НАША БАТЬКІВЩИНА

О Р Г А Н
УКРАЇНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧЕ-ТУРИСТИЧНОГО ТОВАРИСТВА „ПЛАЙ”
У ЛЬВОВІ

11. Ч.

ЛИСТОПАД 1937

1. РІК

Леонид Маслов

Дві церкви на Козацьких Могилах

*Ой, чого ти почорніло,
Зелене поле?*

Попри розлогу, багнисту долину, коло села Пляшево, оточуючи невеличке узгір'я, вється срібною стрічкою вузька та глибока річка Пляшівка; річка безжурна, здається — спокійна, повільна..., але таємнича, зрадлива, небезпечна; довкруги запашні луки зелені, збіжжя золоті, хвилясті, люди спокійні, трудящі..., а зверху безмежнє, блакитне небо — чисте, прозоре, глибоке; часом захмарене, а часом темне, аж чорне; далеко, таємниче незнане, а на ньому маленькі, золоті зорі... Українське небо! І тепер так, і торік, і перед віками було так само... Все, здається, залишилось без змін..., але колись, давно, майже триста літ тому, на цих луках зелених, на полях широких, на топких багнищах розігрався найкривавіший бій своєї доби; бій завзятий, жорстокий, безпощадний... Один із найтрагічніших боїв нашої минувшини. Остались по ньому пісні, легенди народні, зроджені з лицарства вмерлих журбою живих, осталися зчорнілі кості козаків хоробрих, що колись тут без дзвонів цвинтарних, без китайки, густо тілами своїми покрили поля берестецькі, загатили води Пляшівки. Остався горбок невеличкий — Козацькі Могили.

Заснували тут у 1912. році скит, маленький монастир. Збудували монастирський будинок, перенесли зі сусіднього села Острова старинну Михайлівську церкву, що пам'ятає ще берестецькі бої, поставили нову, велику, муровану церкву, церкву-пам'ятник, гріб незнаного козака. Тут братії около тридцяти душ; живуть скромно, працюють, моляться Богу. Є притулок для сиріт, для бідних дітей... Є щось давнє, щось безповоротно минуле... Смуток тяжкий, журба і мрії...

Дерев'яну, маленьку церкву св. Архистратига Михайла перенесли на Козацькі Могили зі сусіднього, віддаленого на дві верстви, села Острова в 1912. році. Збудована вона в 1650. році старанням острівського священника Івана Береговича; тут також у рік пізніше сповідав він і причащав козацьке військо, що у значній кількості стояло в Острові перед берестецькою битвою.

Церква ця — не велика. Трьох зрубна, із трьома банями над кожним зрубом, при чому середня і східня — уложені „на зруб” із поземих брусів і творять унутрі наче продовження стін церкви, завершу-

Церква Архистратига Михайла на Козацьких Могилах.

Фото Леонид Маслов.

ючи середній і східній зруби. Західня ж баня — уміщена над плоскою повалою західнього зрубу; вітarna частина має два кути зрізані, що творять шостикутну апсиду; в західньому зрубі і над бабинцем — приміщені хори.

Тепер церква св. Михайла покрита бляхою, її стіни оббиті поземими дошками, а довкола неї, назовні, із трьох сторін оббігає опоясання на стовпчиках. Опоясання такі при волинських дерев'яних церквах тепер уже рідкістю; остались вони вже при небагатьох церквах, але колись зустрічались досить часто, хоч, здається, тільки при більших церквах. Чи при нашій церкві раніше таке опоясання було — невідомо. З фотографії Михайлівської церкви, виконаної ще в Острові*), значить ще перед 1912. роком, видно, що опоясання при ній не було й була вона ошальована — так, як і всі дерев'яні церкви на Волині — дошками, не поземо, а доземо; зміни ці пороблені по перенесенні церкви на Козацькі Могили. Чи опоясання було при Острівській церкві раніше, про що були деякі відомості, чи добудовано його тільки тому, щоби підкреслити „архаїчність“ церкви, невідомо, а бодай тепер ніхто зі старих селян в Острові не памятає, щоби таке опоясання колинебудь при їх церкві було.

В середині церкви зовсім добре зберігся старий іконостас із мистецько різьбленими царськими воротами в вигляді цікаво скомпо-

*) Одна така, зовсім полиняла, фотографія знаходиться в О. Діякона в селі Острові.

Іконостас церкви Архистратига Михайла на Козацьких Могилах.
Фото Л. Маслов.

нованих листків виноградної лози і старими темперовими образами. Особливо цікавий своєю композицією і тематикою цикл образів, що представляють чудо патрона церкви св. Архистратига Михайла. На репродукованому образі бачимо одно з його чудес. Безбожники, всякі єретики, призвавши собі на поміч нечисту силу, захотіли затопити святу церкву. Із шумом котиться розбурхана вода. От, от залле церкву, але несподівано зійшов із небес патрон — святий Архистратиг, ударив палицею об камінь, камінь загородив дорогу прудкій, бурхливій воді, яка завершилася й поплила назад угору. На цьому образі бачимо, правдоподібно, острівську церкву, хоч не зовсім вірно намальовану, а, якщо вірити малярові, підтверджує він здогад, що в давні часи Михайлівська церква в Острові не мала навколо опоясання.

З північно-західньої сторони, перед церквою, була дзвінничка, в якій находився церковний архів, далі на захід був колись цвинтар; ще й тепер осталися з нього серед кущів буряну і кропиви два старі, похилені, угрузлі в землю хрести, висічені з каміння .

В 1912. році, коли на горбку коло села Пляшева, званому тепер Козацькими Могилами, будували велику церкву-пам'ятник, перенесли тоді ж туди й Михайлівську церкву з Острова, за яку острівчанам, відомий обруситель Віталій, почаївський архимандрит, заплатив 300 рублів, що пішли на викінчення нової церкви, що власне в цей час будувалася в Острові. З соромом признаються тепер острівчани до продажу своєї церкви, хотіли її навіть відкупити й перенести назад до Острова, але ніщо із цього не вийшло.

Церква св. Юра на Козацьких Могилах із західньої сторони.
Фото Л. Маслов.

По перенесенні церкви на Козацькі Могили дзвінничку розібрали, а церковний архів перенесено до нової, тільки що вибудованої, церкви, де він, нажаль, кілька літ пізніше, під час пожежі церкви безслідно спалився.

*

**

Будова нової мурованої церкви святого Юра на Козацьких Могилах почалася в 1912. році — згідно із проектом відомого тоді архітекта Щусева**), а по двох роках її закінчили, хоч, до речі кажучи, зовсім закінченою вона ще й тепер не є, бо вибух війни не дав змоги відповідно удекорувати середину церкви, яка й до сьогодні світить білими стінами.

Це велика будова — в модному в часі її будови стилі, званому українським, козацьким або київським бароком — з одною великою в центрі й п'яти меншими навкруги банями, з величезним із західньої сторони фронтоном, завершеним крученими волюнтами.

Церква ця — пристосована для відправи Богослуження під голим небом для великих натовпів народу, що завжди збирались на Козацьких Могилах у дев'яту п'ятницю по Великодні. Тому перед церквою уладжена велика площа на незначному підвищенні, на яке із трьох сторін ведуть широкі сходи. В західній стіні церкви є вглиблення, прикрите півокруглим склепінням, де знаходиться іконостас із царськими воротами; ворота ці провадять до середини церкви, яка в цьому випадку є віттарем; у зимі Служба Божа відбувається на поверсі або в підземеллі, перед віттарями св. П'ятниці і св. Бориса і Гліба.

**) Щусев був автором відомої, хваленої одними й осуджуваної другими, реставрації церкви св. Василя в Овручі.

Церква св. Юра на Козацьких Могилах із східньої сторони.
Фото Л. Маслов.

Коли на Козацьких Могилах перестали відбуватися Богослуження під голим небом, із іконостасу зняли образи й завісили їх у нутрі церкви; бічні двері іконостасу стали сповнювати ролю вхідних дверей до церкви, а колишній вітвар замінився в саму церкву — приміщення для тих, що моляться.

Ця нова церква, будівля монументальна, праця, безперечно, значного мистця архітекта тих часів, може трохи архаїчна, може надто барокова як на двадцяте століття, але може й тому саме вона така українська. В нашій уяві на початку нашого століття, козаччина була символом української державности, національної культури, може взагалі українськості. Бароковий стиль був українським стилем і українським стилем був тільки бароковий. Все, що не було збудоване в козацьких часах або не у столітті козацького барока, не входило в межі української архітектури, було далеким, чужим, незрозумілим. Таке трактування справи, звичайно, звужувало поняття української архітектури, зводячи його лише до одної доби історії нашої культури. Однак в цьому випадку не вийшло це на зле. В цьому випадку церква мусіла бути не тільки українською, але й козацькою, а для автора проєкту, як для чужинця, це друге, правдоподібно, було найголовнішим.

Архаїчність будівлі, вигнуті неспокійні лінії фронтона, обрямування вікон, густо уставлені барокові шоломи добре відтворюють добу гетьманщини, епоху, в пам'ять якої поставлено цю церкву. Пригадуються ті давні часи, може не зовсім Хмельниччини, може трохи пізніші, часи Мазепи, Самійловича, але часи козаччини життєрадісної,

Чудо патрона церкви.

Фото Л. Маслов.

неспокійної, бурхливої. Часи української державности, завзятої боротьби та щирої молитви.

**

Безпомічно, кволо бренчить малий мідний дзвін, скликає братію до церкви; кілька монахів шепче молитву... А перед очами уява, наче на срібному екрані, швидко проходить стрічка подій. Дивні картини: бунчуки, списи, козацькі війська, змагання, перемоги й невдачі... Знову змагання, кров, офіри... і родяться в мізку думи різні: сумні й веселі, багато їх, багато...

А навкруги западні луки зелені, хвилясті збіжжя золоті, люди спокійні, трудящі.

К. Водяний

Н а ф р о н т п р о п а г а н д и

Цю статтю, поміщену в 8.—9. чч. „Світла й Тіні“ з ц. р., передруковуємо також у нашому журналі — тому, що вона на одному відтинку добре з'ясовує звязок фотографії із краєзнавством та туристикою і звертає увагу і підкреслює важливість деяких справ, що тісно вяжуться також із нашою метою. — Ред.

У сьогоднішніх часах, часах змінливих, хоробливо-нервозних і нестійких, гарячкових і виснажуючих до останку людям нерви, — часах постійних економічних катаклізмів, прерізних політичних комбінацій і ефемеридних, нерозрахованих на довше-тривалий ефект спекуляцій, часах народних, боротьби й завмирання нових ідей, часах духового й матеріального з'убожіння, часах грізних, як море перед бурею, — у цих саме часах, паношиться всевладно, виростає понад сірий рівень будня та полонить душі багатьох людей — пропаганда. Такі часи — це її живло. І химерна ж вона, і змінлива, як і вони — наші часи, як хамелеон. То вона, наче та жінка-кокота, блимає зальотно вечорами мінливим сяйвом неонових світел, то знову, гей та потвора, дзвонить зубами-ножами ротаційних машин, щоби за годину-дві шкіритися сотнями тисяч задрукованих листків паперу, то вона непокоїть і вдень і вночі спокій етеру бурями радієвих хвиль, то для заспокоєння її забанок перелітає по тонких дротах телефону в шаленому, головокруж-

ному темпі астрономічно-велика кількість електронів, що розносять по всіх закутинах землі волю її жреців — міністрів пропаганди. То вона видвигає своїх любимців на високі сідла протекції, пособляє їм, дає їм силу володіння над мільонами душ, розпещує їх, потурає їм, наче вередливим дітям. — То знову засіває у їх серцях заживок бунту та спихає їх у мрячні, зрадливі джунглі підземелля. На її услугах: кіно, театр, преса, література, техніка, а подекуди й навіть наука. Який невідступний і просто незаступний для неї помічник — фотографія, про це не треба хіба забагато писати. Така, наприклад, світлина Гітлера й Мусолінія, як стискають собі руки на тлі узброєних по самі зуби німецьких чи італійських військових відділів, може сильніше поділати на п. Дельбо й тов., як нічна летунська атака на Париж. Гарно схоплений на світліні ліс фабр. димарів куди краще промовляє до глядача, ніж цілі пeани про господарку даної держави. Цікава світлина з якоїсь під оглядом туристичним інтересної околиці більше може зацікавити туристів тією околицею, ніж ціла книжка на цю тему. Грізно наїжені, гей фабричні комини, дула гармат морських велитнів-панцирників, клясично віддані на світліні, часто можуть успішніше порушити „сумлінням” заінтересованих, ніж облесні слова дипломатів. Словом, бувають випадки, в яких світлини не можна нічим заступити. Тимто й у пропаганді вона має першорядне значення і свою добру устійнену вже славу.

Повертаючи до пропаганди, можна поділити її на політичну, господарську й культурну — внутрішню, ведену внутрі держави, відповідним, покликаним до цього апаратом, і зовнішню, призначену для чужинців. Яке значення пропаганди, не беруся писати. Це ж кожний хіба добре знає. Вистачить сказати, що в багатьох державах є окремі міністерства пропаганди й на них у великій мірі спирається співжиття народів. Пропаганда причинюється до закріплення взаємин поміж ними або, якщо зайде потреба, розеднує їх аж до збройних конфліктів.

Коли державні народи, згл. їх правління, прикладають таку вагу до пропаганди, то яке ж велике значення мусить вона мати для недержавних народів. Такі народи хоч і не мають змоги призначити у своїх бюджетах відповідних сум на ведення пропаганди з цієї простої причини, що не мають цих бюджетів, то проте при добрій, збірній волі можуть дуже з'актуалізувати у світі своє питання, можуть познаходити собі серед інших народів багато приятелів і то приятелів вірних і щирих, на яких зможуть у потребі рахувати. Відома річ, найбільше змоги мають такі народи вести передовсім культурну пропаганду. Але й вона може принести для такого народу дуже позитивні наслідки. От, у минулому столітті позасновувані майже в усіх культурних країнах Європи грецькою еміграцією фільгеленістичні товариства, яких праця довела до того, що питання віднови грецької держави з'електризувало цілу тодішню Європу і дуже допомогло грецькій справі. І коли врешті греки підняли повстання проти турецьких наїздників, симпатія усїєї майже Європи була по стороні греків, спадкоємців культури своїх великих і славних предків.

У нас назагал не доцінюється значення пропаганди. А це велика

шкода для нас. Багато наших людей часто несвідомо попадає в орбіту чужих ідей, чужих культур, мимоволі пересякає ними й піддається чужому, нерозумінню і ворожому імперіялізмові духа. Сумне це явище й дуже загрозове отак без розбору задивлятися, вирячувати свої очі на чуже, а забувати на своє не менше гарне, не менше величне. Лежучи на границі впливів двох культур — сходу й заходу, Україна успіла не тільки засвоїти собі ці скарби духа орієнту й окциденту, але й додати до них свої, перетопити їх у творчому своєму духовому горнілі й дати в висліді цінну, своєрідну синтезу, що їй на ймення — українська культура, яка довгі століття промінювала й освічувала варварську темряву цілої східної й північної Європи та викликувала зрозумілий і оправданий подив і в західній Європі. Воно й не дивно, бо вже в тих часах, коли батьківщина сьогоднішніх німців, французів, англійців та еспанців потрапала в безнадійному просто варварстві, коли мешканці тих земель живилися тільки жолуддям і мясом, у батьківщині нашої, а передовсім на бережжях Чорного моря, процвітала вже як на ті часи дуже висока культура. І як же блідо виглядають у нас постійно клепані гасла про любов до свого, як же мало криють вони в собі змісту, коли так багато ще, нажаль, між нашим народом таких, що не знають попросту „хто ми й чий ми діти“. А прецінь, щоби своє полюбити, треба його — оце своє — пізнати. Це ж одна з перших, засадничих умовин любови свого рідного краю. Яку велику, помічну роль відіграє у цьому фотографія, знає про це кожний, хто фотографує.

Поширені між усіма народами гасла передавати красу своєї батьківщини у світліні, спопуляризувати пам'ятки свого минулого, дати у світліні сьогочасний всесторонній образ життя народу — найшли свій відгомін і серед українських світлиців. Те, що німець називає коротко „Ді Гайматфотографі“, зуміло полонити й серця наших світлиців. Та проте, як мало ще зроблено досі у цьому напрямку. Чи маємо, наприклад, добру, помистецьки виготовлену серію світлин українського Львова? Нема. А все ж можна було б при добрій волі поробити силу не репродукцій, але таки оригінальних відбиток-листівок і по розмірно низькій ціні поширити. Була свого часу вистава п. н. „Наша Батьківщина у світліні“, а чи не міг би появлятися під таким наголовком відповідний альбом, у якому найшлися б репродукції найкращих українських світлиців? Багато можна було б ще на цю тему розводитися. Та можна це все коротко сказати в гаслі-зазиві: „Українські світлиці, покажіть народові красу нашої Батьківщини! Дайте у світліні образ нашого минулого і сьогочасного“.

Оце було б, так сказати б, „про домо суа“. Та не треба нам і забувати про зовнішню пропаганду, що про її значення я вже згадав на вступі тієї статтейки. І тут не годиться чекати з заложеними руками, щоби виручували нас у тому всякі комуно-московські ВОКСИ, що розсилають по світі щомісяця тисячі світлин і зі СУЗ., відповідно спрепарованих по своїх рецептах, чи теж інші добрі люди, які наші от хоч би й національні танки показують на Цейльоні, очевидно, під своєю фірмою. І тут треба нам пам'ятати про велику пропагандивну роль світлин і створити при УФОТІ окрему секцію заграничної пропаганди.

секцію, що зайнялася б висилкою до заграничних ілюстрованих часописів і журналів відповідних світлин, що представляли б, згл. зазнайомлювали б чужинців із скарбами нашої культури.

Велике це й трудне завдання, завдання, що вимагатиме багато праці й зусиль. Але чого ж то не можна при добрій волі довершити? І я міркую, що ота моя недоладна, може й не вичерпуюча, статтейка найде відповідний відгомін серед наших світлиців і чейже, думаю, найдуться люди, які поділяться зі своїми думками на цю тему на сторінках „Світла й Тіні“ з усіма нашими світлицями, подадуть точний шлях праці й возьмуть у ній активну участь та викажуть, що світливства не трактують лише як виключно свою приємність, але що й вони готові получить оте приємне з позиточним, а саме: з добре зрозумілим обовязком українського світлиця — громадянина.

Ірина Гургула

П і з н а в а й м о П о л і с с я

Навіть короткий побут на Поліссі дає незвичайно багато вражіннь туристові та очаровує його. Хоча обзнайомлений із літературою про Полісся, знає його своєрідності та з повною, свідомою цікавістю їде туди, щоби прослідити все на місці, проте він не надіється, що навіть продовж декількох днів краса Полісся полонить його та визве гарячу тугу й бажання вернутись знову. І далечинь безмежної рівнини, і тиша широких поліських вод, і темінь гущавин, і багатство водної рістні та птаства, і — села із гостинними, ввічливими та добрими людьми, із правдавними звичаями, із правдавним ткацтвом, гончарством, бджільництвом — зливаються в одно, дають суцільний образ життя, що мимохіть приводить на думку часи наших предків, це в доісторичній добі. І можливо, що саме цей звязок із глибокою давниною, оця вікова наглість правдавньої рідної культури, що перетривала на поліській землі, робить таке сильне враження.

Вже самий Пинськ дає багато цікавого. Не своїми будівлями й пам'ятками, але як місце, де можна завважити характеристичні картини для поліського життя. На ринку, довкола костела Єзуїтів, торг. Площа забита однокінними поліськими підводами, на яких селяни привезли з довколишніх сіл, нераз віддалених і кількадесят кілометрів, свої продукти — яйця, овочі, льняне полотно, дріб. Онде, під стіною будинку роз-

Торг коло костела Єзуїтів у Пинську.

Фото Василь Левицький.

Типи селян із Косівського повіту на Поліссі. Фото В. Левицький.

ложилися гончарі з сивою та цеглево-жовтою посуду, поливяною та неполивяною. Посудини багато, різно-родної форми — глеки, миски, горнята, двійняки, всякої величини, — видно, попит на неї добрий. Великий рух біля цього крила дому, де жінки розложили й розвісили тканини; вони особливо гарні й цікаві. Довгі декоративні рушники, ткані в поперечні смуги, чорні та червоні, рядна в різно-колірові смуги або клітку, усі льняні, з тонкої пряжі; добірні полотна, спе-ціяльність поліське, їх ткають тут най-

краще; а ще із крашеної, тонкої вовни невеликі полотнища тканин у колірові смуги на червоному тлі, на жіночі літники (спідниці). При цьому крилі вештається найбільше покупців, все переважно жиди, що вперто сторгують якнайнижчі ціни. Вони теж, головно, крутяться поміж під-водами й за тані гроші скуповують привезені продукти.

При березі — другий базар на човнах. Селяни притягнули водою дерево, сіно, рибу, льон. Великі човни, навантажені високо, густо зби-лися при березі ріки; між ними й невеликі чайки із дрібним крамом; хто не міг сухопуттям, так водою приплив на ярмарок. І тут рух і ме-тушня; чується жидівську, ламану польську та російську мови між тор-гуючими й чисто українську, що нею полішуки говорять між собою. В малих жидівських крамницях, довкруги площі, селяни купують все

Поліський краєвид.

Фото І. К.

потрібне та невеликі гроші, що їхдобули із дешевої продажі продуктів, лишають у крамницях за тандитні фабричні вироби.

Та саме на цій ринковій площі скупчується та кінчиться безпосередній звязок поліського села із містом. Ніде більше в Пинську не можна почути ніодного українського слова та не можна стрінути сліду українського народнього життя. Хиба лиш у поліському музеї, де на предметах народнього побуту, тут і там, передано латинкою національну українську назву предмету.

Мимохіть звертаються очі на той бік ріки, де видніє здалеку поліське село й родиться бажання, а то й постанова поплисти туди.

З Пичська ведуть водні шляхи у різні сторони. Плавба відбувається малими, знищеними пароплавами та човнами. Пасажирський рух — доволі оживлений. Для туриста приманливі всі шляхи, бо всі вони ведуть у глибину Полісся на далекі, маловідомі українські села. Тож скоро він рішається на один із них, щоб тільки поплисти у рідне оточення, щоб подальше найтися від очуженого Пинська та затерти прикрі враження по ньому.

Пливучи помалу, довгими годинами, тихими,

Горшки з Городна на базарі в Пинську.

Фото Василь Левицький.

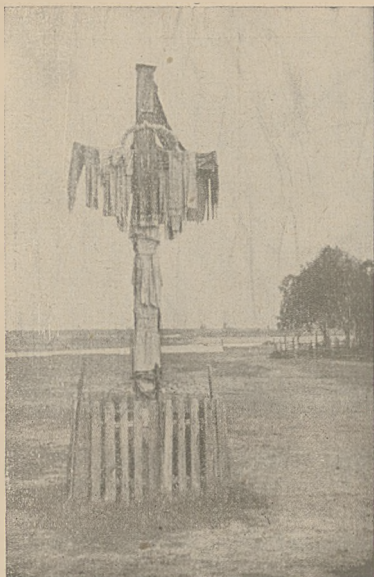
Торг на човнах над Пиною.

Фото Василь Левицький.

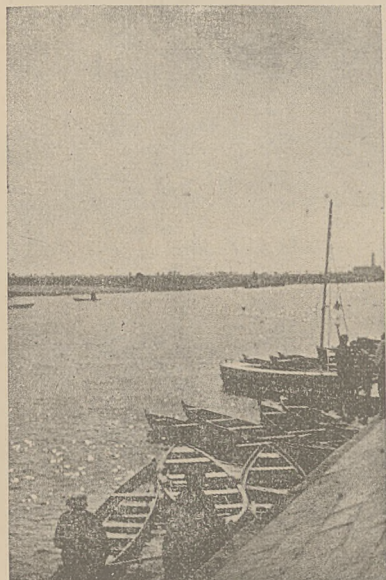

Хата поліського самотняка над берегом Стиру.

Фото Василь Левицький.

Хрест у селі Паре, обвішаний рушниками «за душі померших». — Фото В. Левицький.

Каякова пристань у Пинську.
Фото В. Левицький.

одягу з червоним поясом, у личаках. Здоровить, пристає й каже: — „Фотографуйте мене. Тому два тижні були пани, відфотографували мене й дали вісімдесят грошів“. —

Прикре враження зо стрічі переходить у крайню досаду. Полішук —

широкими водами Полісся, можна насититися й полюбити його краєвид, можна теж зрозуміти і глибоко відчуту психічну структуру народу, захованого серед річно-болотнистих, лісових околиць; спокій, повільність, маломовність, уважливість, ввічливість та сторожка обережність, оце і прикмети, що відразу кидаються ввічі.

До безкраїх вод та рівнин достосовується село; воно розлоге з одноманітно уложеними деревяними хатами здовж широчезних рівних вулиць. При хатах сади й обістя, деколи доволі добре за-господаровані. Посередині головної вулиці-площі високі хрести, завішані густо рушниками, що їх приносять у жертву за померші душі. Денеде подибати можна велике житло, що в ньому живе громадно декілька родин і поколінь від прадіда, найстаршого з роду, до правнуків; то знову стрінете самітника, що на старості літ самовільно покинув село, збудував собі далеко будьяку хатчину, щоб тільки самому жити в далекій пустелі.

Крайні хати в селах дуже часто стоять над самою водою, біля них багато човнів, малих і великих; на них перевозять усе, навіть віз із кіньми. Завішані високо на деревах або заховані в садках, часто подибується старовинні борті, вживані ще у прадавніх руських племен. Різномодні „наставки“, „сіті“, „ятірі“, „жаки“, кадї й довбні на риби, малі рибальські човни свідчать про старовинну, своєрідну рибальську культуру та й про те, що риболовля сьогодні ще становить одно з найвизначніших зайнять полішуків. Майже на кожному обісті розвішені різновидні сіті; вяжуть їх старші й малі, чоловіки та жінки.

Семе надїжджає невеликим возом, запряженим в одного коня з високо вигнутою дугою, старший чоловік у смушковій шапці, полотнянім, льнянім

трактований як туземець дикої, глухої країни, що його заманює нахабний світливець грошами та фотографує його екзотичну появу. І ми мохить нагадуються відомі дані про Полісся — величезний анальфабетизм, безземелля, безмір неужитків, недостача доріг, нужда й визиск населення.

І коли в Пинську можна бачити поліщука лише декілька годин на ярмарковій площі, в селі, у себе, він лиш дрібний, замкнений у свому вузькому крузі працівник, далекий від суспільного життя, далекий від участі в капіталах, що відпливають з його багатої, прегарної країни.

В. Бордун

На Соколі біля Галича

Цього року в місяці липні відбувся табір „Орлів” на зеленій поляні серед лісу, над рікою Лімницею, на Соколі біля Галича. Називається ця місцевість „Сокол біля Галича” тому, що попередніми роками табір находився вище в лісі і ближче села Сокола. Маленьке село Сокол, що складається з біля тридцяти хат, розложилося дуже гарно на дещо вищому полешенні, на скелях, що стрімко спадають над рікою Лімницею. Від цього то села також місця, положені біля нього, називаються „на Соколі біля Галича”.

Дуже щасливою була думка проведу табору, що цього року перенісся з гори в долину, на прегарну поляну, замкнену із трьох сторін зеленим лісом, а з четвертого рвучкою річкою Лімницею, тою самою, що пропливає біля Сокола в Горґанах. Власна криниця в таборі, здорова вода до кухні, щоденні купелі в Лімниці, їзда човнами та каяками, а вкінці й можливість дати „День Українського Моря” з інспірацією дум: „Самійло Кішка” й „Олексій Попович”, на ріці, дуже угодіювали таборне життя. Прегарна поляна була вимірним місцем для табору. Півколове уложення шатер теорію було немов оборонну стіну від сторони лісу. Природньо замаєсна каплиця в першій хвилині звертала на себе увагу гостей, що прибували. Табір був приміщений у тих сторонах, кудю нераз ходили княжі дружинники, а може й самі князі на лови. А довкола села Сокола — прегарні, вже хоч би з самої назви, українські села: Блюдники, зараз за Лімницею, положене в долині, Темерівці — по одній стороні Блюдник, і Покасівці — по другій. Назву села Блюдник виводить народня традиція від старословянського слова блюдати, що значить стерегти, вартувати, пильнувати. Тобто аж сюди сягали стежі наших князів, що берегли перед ворожими нападами княжих теремів у Галичі й Крилосі. За Покасівцями находиться, як говорить народ, криниця Настасі Чагрівної. З історії знаємо, що Настасю спалили живцем на кострі збунтовані бояри з Костем Ярославичем на чолі, а всю родину Чагрових вирізали за те, що князь Ярослав Осьмомисл покинув доньку суздальського князя Юрія, Ольгу, а зажив з бояриною Настасею Чагрівною. По спаленні Настасі примусили князя дальше жити з Ольгою, хоча не довго.

Ідучи із Блюдник до княжого города Галича, перед нашими очима сіріють здалеку високі оборонні вали. Широко й далеко простягаються

ці оборонні вали й кажуть нам думкою вертатися у часи Осьмомисла чи короля Данила Романовича. Світлі то були часи, коли наших лицарів, оборонців дорогої Батьківщини, виховували тверді ложа й невибаглива військова їда. Турбота про рідну Україну наповняла їх серця лицарською чуйністю та не дозволяла їм заснути без зброї в руках.

По той бік Лімниці знаходяться між іншими такі княжі місцевості як: Підгороддя, Крилос, Залуква, Гора св. Станислава, давніше св. Пантелеймона, а дальше у сторону Боднарова — Мединя і Перевізець. Підгороддя має назву відси, що находилося під городом — укріпленнями княжого осідку — Галича. Мединя, бо мабуть тут находилися княжі пасіки, тут розводжено найбільше бджіл та й місцевість ця славилася з добірного меду. Знову Перевізець названий так тому, що ще й сьогодні в цій місцевості находиться місце перевозу через Лімницю.

Крилос... Скільки ж дум наводить на душу саме це слово у звязку з відкриттями д-ра Я. Пастернака. Відкриття доказують, що місцем катедри й капітули (крилоса) Ярослава Осьмомисла був сьогоднішній Крилос, що й назву має відси. У старій дзвінниці повстає музей із неочіненними археологічними вартостями для української культури.

Сейчас коло Галича розложилось село Залуква, знане сьогодні із плекання овочевих щеп інж. Андрієм Терпиляком. Назву має село відси, що находиться за річкою Луквою. Славна також — історична гора коло Галича, тепер звана горою св. Станислава. Теперішню гору св. Станислава опливало колись корито Дністра та скріпляло її оборонність, тому можливо, що князь Володимирко був вибрав цю гору під замок і придворну церкву. Біля сьогоднішнього костела св. Станислава, що у княжих часах був церквою св. Пантелеймона, збереглися до сьогодні сліди могутніх валів і середньовічних фортифікацій. Вже Ярослав Осьмомисл, здається, переніс це оборонне місце на гору між річкою Луквою й Мозолевим Потоком. Тут оснував катедру й капітулу й від цього названо цю гору Крилосом. Князь Осьмомисл укріпив цю гору потрійними валами, в центрі збудував величаву катедру Богородиці, а на місці, що до сьогодні зветься „Золотим Током“, збудував княжий терем.

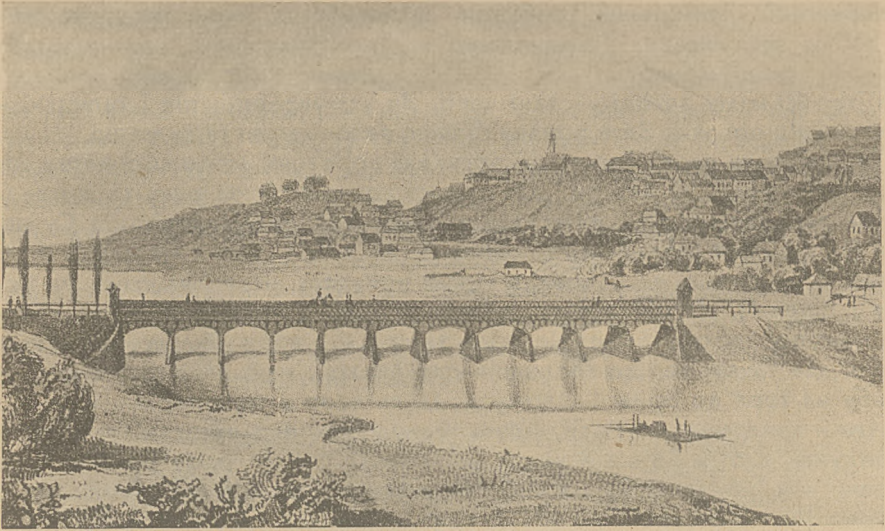
Серед таких це історичних місцевостей находився цього року табор „Орлів“.

Володимир Огоновський

Л і т т о м у с т о

З Одеси, через Бендери та Кишинів, переїхав Коль на Буковину. Перед ним виринули Карпати. „Верхи гір укрилися день раніше свіжим снігом. Чарівно-білі піраміди стояли проти свіжої зелені прутської рівнини, а між ними простягалось принадне Підгір'я. В горах живуть гуцули. Їх легко пізнати по барвній одежі, певній ході та сильному топорові, що без нього не можуть обійтись так, як без руки, та все його мають при боці, у чересі“.

Столиця Буковини — 15.000-ні Чернівці!). „Місто лежить на високому правому березі Прута. На німецький спосіб місто густо забудоване;

Чернівці. Літографія І. Шубірка (гл. Т. Bendela: „Die Bukowina“. Wien, 1843).

вузькі вулиці, високі доми, ще вищі церкви та вежі. Коли дивитися на нього з долини Пруту, воно представляється як справжнє місто. Молдаванські хати із трощі позникали, а все стало німецьке та камяне. Гостинці, обсажені тополями та липами, біжать у сторону передмість, де всміхаються побілені доми. Ми думали, що після басарабських і подільських осель, що розкинулися в неладі, ми найшлися на другому світі й так було на правду. При погляді на Чернівці нам здавалося, що вся Західня Європа зблизилася до наших очей".²⁾

Через Снятин переїхав Коль у Галичину. Галичина з Буковиною мала 4.400.000 мешканців, у чому 300.000 волохів, 1.800.000 українців і 2.300.000 поляків.³⁾ Про галицьких українців Коль пише: Це малоруське плем'я, посвоячене так із малоросами, козаками й українцями, як баварці зі саксонцями. Їх мова, очевидно, значно різниться від великоруської. Зате подільські та київські малоруси розуміються з галицькими, як брати. На перший погляд ока вони подобають на понурих,

¹⁾ Бендела у книжці «Буковина» подає населення Чернівців — 11.670, Кайндль у книжці «Гешіхте фон Чернєвіц» — 14.800 і 16.600.

²⁾ Демидов Анатоль, що водночас із Колям (1837. р.) обїздив південну Україну та дав цінний 4-томовий список подорожі, пише: „В Новоселиці ми переїхали Прут і вступили в австрійську область — Галичину. Чернівці місто дуже гарне. Замітне дуже гарними церквами. Можете собі уявити, як ми добре почували себе, коли, переїхавши степ, прийшли в культурну та заселену країну. Що за прегарна країна ця Галичина та як безпечно подорожувати по ній. І оселі й живописна одежа мешканців тут обїдналися, щоби подорож була найбільше мила“.

³⁾ Дані Коля не зовсім вірні. Тогочасна Галичина з Буковиною (але без Краківщини) на основі військового перепису з 1840. р. мала 4,800,000 мешканців: 2,078,000 греко-католиків, 2,056,000 римо-католиків, 270,000 православних і 25,000 жидів. (Гл.: «Іберблік д. Фергельтнісе ін Галіц'ен» і. І., 1846.). Але навіть по влученні Краківщини (1846) більшість мали українці; греко-католиків було 2,316,000, римокатоликів 2,286,000, православних 308,000 і 330 тис. жидів. (Гл.: Ступніцкі: «Галіц'ен»).

непривітних і замкнених. Грабунок і душегубство серед них дуже рідкі, а табулі австрійських кримінальних установ виказують, що на українському сході монархії такі рідкі, як у протилежному кінці монархії, на італійському заході — такі часті. Як усі українці, так і галицькі — чистіші від поляків. Зате поляки більше запопадливі та старанні.

Їхав король через Галину цісарською дорогою, себто гостинцем, побудованим вже за Австрії. „Ця велика артерія галиц. руху та життя біжить парарельно до Карпат, від крайного кінця Буковини, від Сучави, де бездоріжжя Молдавія граничить із Австрією, через Чернівці, Коломию, Станиславів, до Львова, а відтак повертає, наче півмісяць, на Краків і Відень“). На цій дорозі лежать головні торговельні міста країни та цею дорогою котиться не лише те все, що вони обмінюють між собою, але також те, що Молдавія дає Австрії; нею женуть степову худобу на торг до Брна й Оломуца, їдуть вози з гальянтерійними віденськими товарами до Росії, йдуть мануфактурні моравські та шлеські продукти, що їх брідські жиди шмуглюють до Росії, хутра та каравановий чай, що їх київляни шлють на захід, і все те, що Одеса дістає через Львів. Загалом котиться цею дорогою, сюди та туди, всякий товар між двома могутніми монархіями й, головно, між головними містами: Віднем, Одесою, Львовом, Прагою, Краковом, Київом і Москвою“. Візниками були, головно, українці. „Бреслав, Познань, Варшава, Київ та Будапешт — ось граничні пункти великого круга, що в ньому порушається галицький українець, знаменитий візник“ — каже Коль.

Коль їхав т. зв. брідською будою, великим критим возом. Поводив руснак, в овечому кожусі від стіп до голови. Перше галицьке місто, описане Колям, це Станиславів. Місто мало 15.000 мешканців⁵⁾. Зробило на Коля добре враження, бо було добре забудоване. Вулиці мощені рінню й добре освічені. На торговиці великий рух, а по крамницях багато товарів. Головний товар сіль із Росільної.

Зі Станиславова поїхав Коль через Калуш, Долину, Болахів, Стрий і Миколаїв до Львова. За Станиславовам побачив перші гноєні поля. „Земля стає худша та жадніша зі сходу на захід аж до польських пісків. На Буковині орють 4—8 волами, в Галичині двома волами або кіньми, а в Польщі одною кониною“. Картопля — головний продукт і, здається, в цій частині Європи лише Познанщина випереджувала Галичину під цим оглядом. Якийсь галичанин сказав Колеві: „В будні їдять люди мало хліба, в неділі досить, а на христини та весілля їдять мясо, а водночас молдавани й українці мають мясо щодня“.

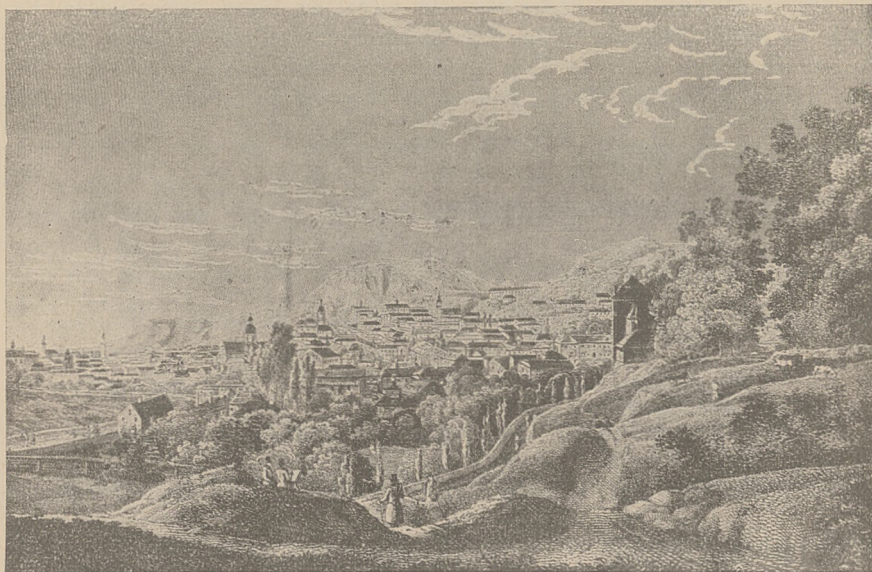
В переїзді через Долину Коль бачив рух святочної громади, бо це була неділя. Він захоплюється живописністю громади та жаліє, що етнографи або малярі не приїздять сюди та не схоплюють прецікавих типів верховинців. Жаліє теж, що й він не міг робити світлин дагеротипом⁶⁾.

⁴⁾ Це не зовсім вірно. Галичину перетинали дві головні торговельно-поштові дороги: 1. Бяла — Краків — Перемишль — Львів — Брєсди, 2. Живець — Санч — Стрий — Станиславів — Чернівці, а також дев'ять бічних, між іншими т. зв. верецька, що лучила Львів, через Стрий, із Угорщиною. Коль їхав зразу південною, головною дорогою, відтак від Стрия до Львова верецькою дорогою, а врешті північною, головною дорогою. (Гл. М. В. „Рис статистично-єографічни Галіції“).

⁵⁾ По конскрипції з 1840. р. лише 10.000.

⁶⁾ Тоді свіжо винайдений і вживаний фотографічний апарат.

В Миколаєві над Дністром Коль оглядав стару церковцю з 1633. р. Ставиться до цієї пам'ятки нашої дерев'яної архітектури з повним пієтизмом і бажає, щоби ця в землю запала, темна, близька руїни церква ще довго постояла. „Бо що буде, коли нову церкву поставлять? Буде нова, більша, та будуть мусіти зрубати старі тисячелітні дуби. Замість простого каменя, що був за проповідницю, прийде магонеза казальниця, замість старих поживклих церковно-словянських книг будуть нові, білі, чисті та гарно оправлені. А церква в нутрі не буде переповнена старовинною Богослужбою та зідханнями тисячів побожних, що тут століттями йшли до неба, але пензлями міських лякерників і новим умінням теслярської й мулярської штуки. Тому ми не могли здавити бажань, щоби Бог довго зберігав церковцю з її старими дубами та похилими стінами”.

Львів. Мідерит Лянге-Гірштля (гл. W. C. W. Blumenbach: „Neustes Gemälde der Österreichischen Monarchie“. Т. III., Wien, 1833).

У львівську кітловину зїздили 19. Х. в 9-й годині вечером. „Все було дуже ясно ілюміноване; високі дома були освітлені знизу вгору, з улиць мерехтіли здалеку довгі ряди ліхтарень, і з усіх гір кругом палахкотили численні світла зблизька та здалеку, але це була звичайна, буденна, вечірня ілюмінація⁷⁾. У великі празники при торжественній ілюмінації мусить бути вид міста з цих гір величавий.. Від непамятних днів ми не бачили чогось такого гарного та наше серце забилося, повне вітхи, коли ми віхали у брами великого міста”.

В кітловині, „наче квочка у гнізді”, розсілося велике 80.000-не місто⁸⁾. Просторі площі, публичні проходи, бульварі та огороди великі. Місто багате в церкви, церковні вежі великі та великі будинки. З нових

⁷⁾ 1850. р. мав Львів 2.000 ліхтарень. (Гл.: »Kurzegefaste Daten in Lemberg«).

⁸⁾ По конскрипції з 1840. р. 62.000 мешканців, 30.690 римо-католиків, 4.500 греко-католиків і 25.530 жидів.

будівель, що тоді будувалися, визначався великий театр Скарбка. Новий львівський ратуш дуже гарний⁹⁾ і „лише деякі німецькі радні можуть таким ратушем повеличатися. Липський і дрезденський ринки вже безконечну кількість разів малювали, але львівський ні, автім, це була би багато цікавіша картина. Каварень, цукорень і винарень не бракує. Львів має більші й елегантніші каварні ніж Дрездень або інші німецькі міста цієї величини. На вулицях Львова великий рух. „Вже Шульце — пише Коль — завважує, що поляки дуже криклива нація й що він у ніодній передкімнаті королівської залі не чув так багато шуму та сварки, як у польській. Поляки говорять багато та голосно, а прості люди не говорять ніколи, але кричать. При цьому їздять в польських містах багато, дами четвернею, а пани із двома слугами на конях позаду. А навіть селяни привозять на торг усе возами, що в нас на плечах приносять”.

Львів мав німецьку політуру. На вулицях було чути німецьку та польську мови. Написи були теж двомовні. В цілій Галичині була поширена німецька мова та знав її майже кожний інтелігент. Урядниками були в одній третині німці. Бурмістр Львова був німцем, але лавниками самі поляки. В театрі грали німецькі пси та лише два рази в тиждень — польські.

Львів подобався Колеві та з жалем він його покидав. Через Городок, Судову Вишню й Перемишль поїхав на захід. „Ми опинилися над Сяном, в іншому сточищі та на сцені інших народніх рухів й історичних подій. Уніятські церкви ставали рідші та врешті зникли, ми опинилися у країні мазурів. Ми опустили гарне місто Перемишль, а його вежі ще довго нас прощали”.

Ярослав Витошинський

С п о м и н и з м о ї х п р о г у л ь о к

IV.

Був я також разом із д-ром М. Коцюбою, д-ром Станиславом Дністряньським, д-ром В. Левицьким, дир. М. Морозом, дир. Гр. Грозиком і д-ром І. Копачем у північному Семигороді, в Родненських Альпах, та дати цієї прогульки не памятаю. Іншим разом, мабуть між 1902. і 1906. р., разом із д-ром Ліськевичем і дир. Морозом звиджував я Татри, бажаючи порівняти їх із нашими горами. Але описувати цих прогулок, тому, що виходять уже поза межі нашого краю, не буду, — приступлю натомість до опису перших шкільних прогулок із учнями Академічної Гімназії, яких я був проєктодавцем, адміністратором і провідником.

Було їх три й відбулися вони всі в часі, коли прогулок не було ще у програмах шкільного виховання, бо не доцінювалося їх навчального й виховного чинників. Тому, коли я виявив охоту з'організувати їх, найшлися й поміж учительським збором одиниці, противні таким прогулкам, що казали — учень має вчитися, а не волочитися по горах

⁹⁾ Скінчений 1836. р. (Гл.: „Львовянін”, 1837. I.).

у часі шкільного року. Але дир. Харкевич вирішив справу по моїй думці й підпер її морально й матеріально — грішми зі забавового фонду.

Не буду описувати цих прогульок із памяти, але наведу дослівно їх опис, поданий у звітах Дирекції Академічної Гімназії з рр. 1900/1, 1901/2 і 1904/5. Звіти ці написані на основі моїх звітів, поданих дирекції безпосередньо по кожній із прогульок. Додам, що кожна з цих прогульок була також описана в „Ділі“: авторами цих описів були: в 1901 р. — Євген Мандичевський, в 1902. р. — Роман Цеглинський, а в 1905. р. — не пам'ятаю хто. Ярослав Гординський описував прогульку в „Руслані“.

Звіт Дирекції Академічної Гімназії за 1900/1. шк. р.

У Зелені Свята латинського обряду уладжено прогульку для учеників під проводом учителів Ярослава Витошинського й Євгена Мандичевського до Микуличина. Участь узяло 20 учеників. Приємною й позачаючою була для учеників прогулька до Микуличина. Може ніодин із них не мав дотепер нагоди оглядати таких великанів нашої землі, як Хомяк, на котрім станули всі, навіть найменші, в саме полудне 27. травня 1901. р. Погода була доволі красна й можна було ученикам показати й поіменно назвати всі верхи докочичних гір. Крім цього подивлялися вони водопад Прута й величезний, мурований, залізничий міст у Яремчі; приглянулися гарним одягам гуцулів та почули милозвучні тони трембіти. Все те, дотепер тільки із книжок знане ученикам, як і сердечне прийняття, яке найшли в домі Всч. о. пароха Галайчука в Микуличині*), оставило милі спомини в душах молодих, розбудило в них замилювання до природи й поширило уяву.

Звіт Дирекції Академічної Гімназії за 1901/2. шк. р.

В часі українських Зелених Свят відбуло 50 учеників прогульку на Чорногорі під проводом професорів д-ра Ст. Рудницького, Ярослава Витошинського й Романа Цеглинського. Дня 14. VI. виїхали ранішнім поїздом зі Львова і прибули коло 1-шої год. зполудня до Яремча. Тут оглянули водопад Прута, камяний, залізничий міст, скелю Довбуша, тунель, Камінь Кратера й величезні комори Довбуша. Відтак вернулися на залізничу стацію й вечірнім поїздом прибули на нічліг до Ворохти. Приміщення найшли тут у кольонії Татржанського Т-ва. Другого дня вранці, заосмотрені провіянтю на два дні, котрий везли гуцули на конях, пустилися учасники прогульки в дорогу на Чорногорі. Насамперед вийшли на гору Кичеру (п. 1.200 м), відтак на Кукул (п. 1.500 м), а з Кукула, йдучи спершу понад потік Форощенку, а потім горі Прутом, прибули до захисту на Гропі. В цьому захисті переночувавши, удалися другого дня, ц. зн. 16. червня, просто на Чорногорі, на верх Говерлю (2.058 м). За три години вийшли всі ученики на самий вершок, укритий із північної сторони грубою верствою снігу. Тут відпочали довший час та оглянули далекі околиці по нашій та угорській стороні. При цьому пп. професори подавали їм назви всіх важні-

*) Гостину в домі о. Галайчука приготував для цієї прогульки Микола Заячківський, пізніше директор Народної Торговлі у Львові, що провадив тоді там пансион.

ших гір. Крім цього проф. Рудницький пояснив зверхній вигляд гір-згадував про їх геологічний склад, вказував на діяльність води в різних геологічних формаціях, звертав увагу на сліди давнього ледівця під Чорногорою, пояснив кліматичні відносини високих гір і взагалі подавав учням, що вперше бачили гори, потрібні географічні пояснення, чого всі учні з цікавістю слухали. Проф. Витошинський підкреслює красоту гір і для орієнтації подав відомості з топографії. Відтак зійшли всі вниз і прибули до другого захисту по угорській стороні. По короткому відпочинку удалися в дальшу дорогу і прибули до Клявзи Кознескої, де в потоці Лазещина викупалися, спожили підвечірок і пішли до Земіру на залізничу стацію. Вечором, цього самого дня, вернулися назад на нічліг до Ворохти. Другого дня, 17. червня, звиділи ще в Ворохті гору Ребровач (п. 1.200 м), викупалися у Пруті й пообіді вибралися з поворотом до Львова**).

Звіт Дирекції Академічної Гімназії за 1904/5. шк. р.

В часі українських Зелених Свят відбуло 25 учеників нашої гімназії прогульку на Чорногорі під проводом пп. професорів Ярослава Витошинського, Ярослава Гординського, Юліана Левицького, Григорія Мартинюка й Василя Процева. Дня 17. VI. виїхали ученики ранішнім поїздом зі Львова і прибули до Яремча. Тут оглянули кам'яний, залізничий міст, водопад Прута, Скелю Довбуша, тунель, Камінь Кратера, й величезні комори Довбуша під Маковицею. Вернувшись відтак на залізничу стацію, прибули вечірнім поїздом на нічліг до Ворохти, де найшли приміщення в Чорногорському Двірку Татржанського Т-ва. Другого дня вранці, заосмотрені провіантом на два дні, пустилися учасники прогульки в дорогу на Чорногорі й дорогою на Арджелюжу й Завоєлу, горі Прутом, прибули до захисту на Заросляку. Оглянувши з Кознескої полонини ціле пасмо Чорногори, на якому місцями біпили ще плати снігу, заночували в захисті, а наступного дня, 19. червня, удалися просто на верх Говерлю. За три години вийшли всі учні на самий вершок. Тут довший час відпочали та оглянули далекі околиці по галицькій та угорській сторонах, при чому провідники прогульки подавали їм назви важніших гір і взагалі географічні пояснення. Відтак зійшли вниз і прибули до другого захисту по угорській стороні. По короткому відпочинку пішли в дальшу дорогу і прибули до Земіру на залізничу стацію. Вечором, того самого дня, вернулися на ніч до Ворохти. Другого дня, 20. червня, звиділи ще в Ворохті верх Ребровач, викупалися у Пруті й пообіді вибралися зворотом до Львова.

Від 1909. р. я зовсім не бував в горах, отже не робив ніяких прогульок. Від 1921. р. знову кожного року перебував у горах, найчастіше в Дорі, але на дальші прогульки вже не ходив. Останню прогульку відбув я 21. липня 1925. р. з Микуличина на Лісний у товаристві о. ректора д-ра Йосифа Сліпого — в 56. році мого життя. Признаю, що вже не так легко було мені йти вгору, хоч усетяки додержував кроку молодшому товаришеві прогульки.

**) Світлина з цієї прогульки, виконана Тарасом Шухевичем, тоді учнем 6-тої класи, знаходиться у збірці проф. Ст. Гайдучка, але полягла й не надається до репродукції.

П о с е з о н о в і р е ф л е к с і ї

За нами сезон теренових прогулок. З сатисфакцією треба ствердити, що попри всякі перепони туристичний рух мабуть не змалів. А навіть в масових прогулках помітилося спотанну участь десятків і соток учасників. Тяга до мандрівок прокинулася в широких масах не тільки інтелігенції, але селянства й робітництва. Загально відомі прогульки на Маківку, Білу Гору чи наприкінці серпня до Крилоса, які згромаджували сотні туристів.

Та це тільки невеликий відсоток того, що повинно бути. В Західній Європі мандрівництво є участю широких, міліонових мас. Що стоїть на перешкоді витворити аналогічний стан у нас? Не можна і припускати, що замале число мандрівників обумовлене лінивством чи психічною неготовістю до зусиль, яких вимагає кожна мандрівка. Причина лежить у чомусь іншому, хоч немалу роль грає ще не всюди викорінене незрозуміння всесторонніх вартостей туристики.

Другим недомаганням є односторонність нашого мандрівництва. Піше мандрівництво має побіч себе нечисленне каякарство й невеличке число наколесників. Тим, що цього року бували по наших дорогах, мусіло впасти в око велике число наколесників. Та, нажаль, це були мандрівники з далекої Польщі, а наші лише зрідка просувалися в цім чи другим напрямі. Та найболючішою є проблема каякарства. Каякарство найздоровіший літній спорт, що попри це має велике виховне значення: вчить опановувати водну стихію й отверто ставить їй лице. Тому за всяку ціну треба доложити зусиль, щоби воно справді стало масовим.

Про спорти моторові то й не приходится говорити. Їх у нас зовсім немає. Навіть не чути про якісь більше чи менше вдалі спроби. А значення їх є таке многогранне й підчас миру й підчас війни, що справді треба призадуматися, щоб укінці й у цьому напрямі рушити з мертвого пункту.

Охочих до каякарства чи наколесництва чи навіть моторових спортивів напевно не бракує. Але від кожного з них почуєте стереотипове: б р а к г о т і в к и ! Сакраментальна й загально повторювана причина.

Тому якраз тепер, на кілька місяців перед сезоном, треба приступити до реальної розв'язки тієї проблеми. Мало таких, що в останніх днях перед мандрівкою зуміють змобілізувати відповідну готівку. Але при цьому зовсім не багато таких, що, щадячи від сьогодні, не прибирали би потрібної суми.

Видатню поміч у цім напрямі дає Пром-банк у Львові, Гродзіцких 1, І. п., який зорганізував дрібно-ощаднестеву акцію на терені цілого краю. Так, що кожному туристові, охочому щадити, не представляє ніякої трудности зложити у збірницю Пром-банку ощадність. Тимбільше, що щадити може вже від десяти сотиків. Пром-банк спеціально пропагує й попирає цілеву ощадність; щадник заявляє до якої висоти й на яку ціль щадитиме й з'обов'язується, доти не вибирати ощадности, доки не осягне заявленої квоти.

Щадникам, яким не достає ощадностей на закуп призначеного пред-

мету, Пром-банк може дозичити грошей. Цей привілей мають тільки щадники.

Отже, вже тепер треба приготувати засоби, щоб у самому сезоні не остати безрадим з порожніми руками. Хто хоче мати власний каяк, колесо, чи навіть мяч і сітку та відбути мандрівку, хай заздалегідь щадить у Пром-банку.

Р е ц е н з і ї

Володимир Січинський. Архитектура Лаврова. Обміри й фото автора. Львів 1936. 8^о в., ст. 32., з 21 іл. Накладом ред. «Записок ЧСВВ». Бібліотека «Записок Чину св. Василія В.» ч. 16.

Дуже цінним вкладом в нашу мистецьку літературу входить ця монографія знаного нашого дослідника й історика мистецтва п. В. Січинського. Визначається вона солідністю опрацювання й докладністю, як і всі монографії цього автора. У великій помочі стають вдало підібрані й добре виконані ілюстрації.

Автор ділить свою працю на такі розділи: Заснування Лаврова, Опис церкви св. Онуфрія, Провенієнція заложення, Історія будови головної церкви й Висновки.

Переведена аналіза матеріалу, конструкції й форми будови Онуфрійської церкви в Лаврові дозволяє твердити автору, що церква ця походить з кінця XV. ст. Теперішній вигляд її різниться від первісного. В кінці XVII. ст. переведено значну розбудову церкви, відповідно до вимог пишного, панівного тоді барока. Тоді церква дістала п'ять барокових бань. В 60-х рр. XIX. ст. наступила нова перебудова й тоді зникло цих п'ять бань. Нарешті остання реставрація 1910-14. рр. заподіяла велику шкоду будові і значно її знівечила.

Все ж ця церква є дуже цінною пам'яткою нашої давньої архітектури; визначається оригінальністю загальної архітектурної концепції і своєрідністю окремих форм. Не зважаючи на пізніші зміни, робить глибоке враження ще й тепер деякими своїми властивостями.

До монографії додано дбайливо зібрану й повну літературу предмета.

Є це одночасно цінний вклад у нашу краєзнавчу літературу.

Ів. Ш.

Д-р Володимир Січинський, архітект. Наше народне будівництво. За свій народний стиль у будівництві. Ужгород, 1937, 8^о, ст. 8, з 6-ти іл. в тексті. Відбитка з календаря «Просвіта» в Ужгороді на 1937. р.

Ця прекрасна й помистецьки видана брошура широко знаного дослідника нашого старого стилю вийшла у світ дуже й дуже на часі. Стиль, це велика зброя в руках нації, а в нас ще й засіб до розкріпощення наших душ, що попали в вавилонську неволю чужих культур.

Де панує наш стиль, там панує наш дух. У будівництві він найбільше увидатнюється, найбільше кидається ввічі. Отже, відродження нашого стилю в будівництві набирає для нас величезного значення. Це, так би мовити, печатки на документі нашого буття.

Будови в нашому стилі, переслідуювані і гнані, недозвалені й заборонені, вимирали насильною смертю. Лише наше село одинокє зуміло задержати свій народний стиль і свідчить перед чужими про свою окремішність. Клич — за свій народний стиль у будівництві — на часі тепер, коли з такою силою і розмахом іде в усіх напрямках відродження нації з виразними тенденціями до реституції старого українського духа. Саме тепер виходять на життєвий шлях маси молодих працівників, а між ними архітектів і малярів, що доходять фахового знання в чуженціональних школах. У першу чергу треба освідомити їм вагу і значення народнього стилю.

Вияснити у приступній і загально зрозумілій формі викладу вагу і значення нашого народнього стилю для нас самих насамперед і поставив собі автор у брошурі, як основне завдання. Текст оздобив проектами стилевих будов, змодернізованих ним самим.

Бажано було би, щоби найшовся видавець (хоч би і «Просвіта») для перевидання її ще раз; тоді й автор відповідно доповнив би її, позбавляючи її характеру

чисто льокального, повязаного з одним закутком нашої широкої землі — Підкарпаттям — і збагатив її зміст поруч із власними ілюстраціями-проеєктами парою образієкв немодернізованих будов для порівняння.

Ів. Ш.

За Державність. Матеріали для історії Війська Українського. Збірник 7. Варшава-Львів, 1937, в. 8^о, ст. 256.

В рецензії на попередній, шостий Збірник цього чудового видання («Н. Б.», ч. 4—5, ст. 119) ми вже вказали значення такої літератури як для кожного читача, так і для читача, що шукає для себе цікавих матеріалів для краєзнавства. Під тим оглядом сьомий Збірник, що свіжо появився в цьому році, приносить рівнож цікаву й повчаючу літературу для всіх читачів, багато цікавих і важних моментів для читача-краєзнавця зокрема. Всі спомини й розвідки читаються з неослабним інтересом і дають багато для надуми.

Як і попередній Збірник, гаряче рекомендуємо його читачам.

Ів. Ш.

Н О В И Н И

Два нові музеї у Львові — етнографічний і преісторичний — іршив невдовзі відкрити заряд міста Львова.

Чотири залізнички в українських Карпатах мали цього літа живий рух. Дві залізнички везили туристів у Чорногорю: одна — з Ворохти під Говерлю і друга — з Микуличина у сторону Космача понад Прутець, а дві інші в Горгани: одна — з Надвірної до Рафайлової, друга — із Брошнева до Підлютого. Залізничку з Ворохти під Говерлю, яка мала найбільший рух, тепер мають продовжити на 2 км вгорі, аж до стражниці над Прутом, і 2 км вдолі, аж до залізничної станції у Ворохті. Будують у Ворохті також крите рейкове авто на десять осіб, що курсуватиме з Ворохти у сторону Говерлі в 30-ти мінутах. Подібний рейковий автобус на 40 осіб буде курсувати на залізниці Надвірна—Рафайлова. Стратять звичайні авта. Вийшов теж розпорядок станицлавівського воєводи, що головні туристичні шляхи будуть вільні від нових граничних загострених приписів.

Електрифікація долини Пруту. Плян електрифікації долини Пруту, що обіймає будую трьох електривень, а саме в Микуличині, Делятині й Ворохті, вже здійснюється. Головна електривня буде при державнім тартаку в Микуличині, а дві інші будуть помічні. З електрики користати будуть і приватні електривні в Яремчі, Делятині й ін. Уже почали будувати проводи на відтинку Микуличин—Ворохта, а відтак на відтинку Микуличин—Делятин збудують на весну 1938. р. Електрику доставлятимуть усю ніч і буде вона значно дешевша, ніж досі. До цього причиниться вихиснування водної енергії Пруту для продукції електричного струму.

Будують ливово-теренову залізничку у Криници на верх Паркової гори. Всі механічні й електричні уладження вже готові й тепер закладають рейки, підклади, мотор і т. п. Мотор, що тягнутиме вагончики, матиме силу 110 HP, отже — невелику, що є вислідом ошадности. Курсуватимуть рівночасно два вагони у противних напрямках. І залізничка і нові лещетарські з'їздові траси будуть готові у грудні.

Польські кольоністи їдуть на Волинь. Дня 21. жовтня ц. р. переїхали на фірах шосою через Люблин кольоністи з радомського повіту, їдучи в ковельський повіт. Везли на фірах усякі речі, а навіть голуби у клітках.

Підземні печери на Закарпатті в селі Широкий Луг біля Нерешниць відкрив недавно вчитель Ференчук, кермуючися переказами мешканців цього ж села про жінок-розбійників. Біля 20 км за селом, над рікою Уголкою найшов він вхід до печер. Печери складаються з кількох поверхів; два з них уже просліджовано. Незабаром по відкритті цих печер наспіла вістка, що й коло річки Лужанки відкрито печери. Ці підземні печери — це перші зі сталягмітами і сталяктитами, що їх відкрили на Закарпатті.

Словацький замок в Ораві, що походить із XII. ст., знаходиться в небезпеці. Попожений на високій надрічній скелі, спірається на підложжі, яке підмулює вода. Тому тріскають стіни, а дотеперішні підпори й залізо-бетоніві конструкції не ви-

стачають. Прогалини в мурах зарисовуються щораз виразніше й заходить небезпека, що вкоротці впаде в ріку головна, найхарактеристичніша вежа. Якщо б це здійснилося, пропала би одна з найцінніших історичних пам'яток. — Треба б і нам подбати про консервацію бодей важніших історичних пам'яток, як, наприклад, Маявського Скиту й інших.

Великий етнографічний твір видає під протекторатом Масарикової Академії Праці, за редакцією проф. д-ра Д'єдіни та при співробітництві 240-ка вчених пражський видавничий інститут «Сфінкс». Твір цей називається „Česko-slovenská Vlastivěda“ — «Чесько-словацьке знання батьківщини». Буде це велика енциклопедія чеського краєзнавства. Дотепер появилося 11 томів (6936 ст., 2764 ілюстрацій та багато мап).

Найвище положена астрономічна обсерваторія в середущій Європі знаходиться по чесько-словацькій стороні Татр на Ломницькому Верху (2634 м). Ведуть там досліди астрономічні, геофізичні й метеорологічні — для летунської служби.

700 просторів зберігання природи в Німеччині. За найновішими обчисленнями Німеччина має 700 просторів, обнятих зберіганням природи. Найбільші терени, що підлягають зберіганню природи, творять Лінебургська пустеля, простори біля Берхтесгаден, гірський терен Карвендель в околиці Міттенвальду й околиці Оберамергау. Нова німецька устава про зберігання природи каже, що всі скарби природи в ділянках і фльори й фавни підлягають докладній реєстрації.

Шовкові прапори воєнної маринарки. Управа ніппонської цісарської маринарки видала приказ, щоби в будучності всі корабельні прапори виконувати зі шовку, а не, як це дотепер бувало, з льону. У приказі підкреслено, що шовк це ніппонський народний продукт, отже він вказуватиме на багатство й високу культуру Ніппону.

Самоходові заведення Форда існують уже 34 роки. Належить до них 18 фабрик у Получених Державах Північної Америки й 4 в Канаді. В заведеннях Форда працює тепер 120.000 робітників. Дотеперішня продукція доходить 25.000.000 самоходів.

ВІД РЕДАКЦІ Й АДМІНІСТРАЦІЇ

До цього числа журналу долучуємо поштові складанки і просимо всіх ВП. Передплатників, що дотепер не вплатили ще залегlostей за другий піврік, негайно вирівняти довг. Звертаємо увагу, що незабаром піchnеться новий рік 1938. і вирівняти тоді збільшену залеглисть буде ще тяжче.

До всіх ВП. Передплатників звертаємо також із проханням помощи Адміністрації у продажі видрукованих недавно видівок Крилоса. Умовини продажі можна найти в оголошенні, поміщеному в передостанньому — 10 числі.

При нагоді звертаємо увагу, що при зміні адреси треба подати не тільки нову адресу, але також стару.

Похибки. В статті В. Огоновського: „Літ тому сто“, в 10 ч. Ст. 222., стрічка 15 згори — московські має бути люксові. Ст. 226., стрічка 10 згори — дорого має бути дорогого. Ст. 226., стрічка 21 згори — Такіргічу, має бути та Кіргічу.

В рецензії В. Огоновського в 10 ч. Ст. 231., стрічка 11 згори — Оленського м. б. Алеського.

Передплата: для краю, Австрії, Чехословаччини й Румунії 6 зл. річно, 3.50 піврічно. Число розрахункового переказу 256.

Ціна примірника 0.75 зл. Для інших країв — 2 ам. дол. річно, 1.20 дол. піврічно.

Адреса редакції й адміністрації: Львів, Чарнецького 26.

Видавець: Д-р Кость Паньківський. Відповідальний редактор: Михайло Таранько. Друкарня Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові, вул. Чарнецького ч. 26.